

**UYUSHGAN JINOYATCHILIKKA QARSHI XALQARO HAMKORLIKNING HUQUQIY
ASOSLARI VA SHAKLLARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16787365>

Nizomiddinxo'jayev Ulug'bek Ruslan o'g'li

Jamoat Xavfsizligi Universiteti

ilmiy kotibi Y.f.f doktori dotsent

Annotatsiya: *Ushbu maqolada uyushgan jinoyatchilik tushunchasi, uning o'ziga xos xususiyatlari, sabablari va sharoitlari, hozirgi kundagi ko'rinishlari borasidagi fikrlar, statistikalar keltirilgan. Shuningdek, uyushgan jinoyatchilikning oldini olish va bartaraf qilish bo'yicha zarur tavsiyalar, uyushgan jinoyatchilikning oldini olishning o'ziga xos jihatlari, shuningdek tezkor xodimlar tomonidan uyushgan jinoiy faoliyatning faol vakillari va ularga qarshi kurash, kriminal uyushgan jinoiy guruhlarining vujudga kelishining ayrim o'ziga xos jihatlari, ichki ishlar organlari tezkor xodimlari va tergov organlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik, tergov organi va tezkor bo'linmalarining uyushgan jinoiy faoliyat bilan shug'ullanayotgan guruhlar va tuzilmalarni jinoiy faoliyatini fosh etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *uyushgan jinoyatchilik, jinoyatchilik metodologiyasi, implementatsiya qilish, jinoiy spetsifika, kriminal piramida, mikrosotsial omillar, jinoyatchilik ixtisoslashuvi, profilaktik choratadbirlar, uyushgan jinoiy guruh, kriminalistik tekshiruv, tezkor-qidiruv profiliktikasi.*

Dunyo rivojlanib borishi natijasida iqtisodiy ijtimoiy, moliya, bank-kredit, tibbiyot va yuridik sohalari da bir qancha o'sishga erishilganligi barobarida Bugungi kunda uyushgan jinoyatchilikning jahon miqyosidagi uyushganlik xususiyatidan kelib chiqqan holda, yana bir bor ta'kidlash joizki, ushbu ijtimoiy illat insoniyat taraqqiyotiga to'sqinlik qilayotgani tufayli unga qarshi kurashni zamonning o'zi taqozo etmoqda. Shu bois, mamlakatimizda uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashning faol mexanizmlarini yaratish borasida chuqur o'ylangan strategik chora-tadbirlar amalga tatbiq qilingan. Jumladan, uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashning milliy va xalqaro huquqiy asoslari yaratilgan va O'zbekiston Respublikasi Jinoyat qonunchiligiga binoan, jinoiy uyushmalar yoxud uning bo'linmalarini tuzish yoki unga rahbarlik qilish, shuningdek ularning mavjud bo'lishi va ishlab turishini ta'minlashga qaratilgan faoliyat jinoiy faoliyat deb e'tirof etilgan. Ushbu norma jinoiy spetsifikasiga ko'ra, uyushgan qurolli guruh tuzish va unga rahbarlik qilish yoki unda ishtirok etish hamda jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga qarshi qaratilgan o'ta og'ir jinoyatlar toifasiga kiritilgan.

Mamlakatimizda aynan uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash borasida zarur choratadbirlar amalga oshirilmoqda va shu maqsadda davlat boshqaruv organlari tizimida

maxsus organlar hamda xizmat sohalari tuzishga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, Ichki ishlar vazirligi va prokuratura organlari tizimida uyushgan jinoyatchilik hamda korrupsiyaga qarshi kurashda faoliyat ko'rsatuvchi bo'lim va bo'linmalar faoliyat yuritmoqda. Shuningdek, borganlarga nafaqat jamoat tartibini ta'minlashda, balki uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti davlat xavfsizlik xizmati va Davlat xavfsizlik xizmati, shuningdek Adliya vazirligi bilan hamkorlik qilish borasida ham zarur vakolatlar berilgan. Ular o'zaro hamkorlikda jinoyatchilikning o'ziga xos va latentligi yuqori bo'lgan sinfi bo'lmish uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash va uning profilaktikasini amalga oshirishdek murakkab vazifani bajaradi. Uyushgan jinoyatchilikning o'ziga xos xususiyatlaridan biri – bu ularning jinoiy uyushmalar asosida tashkil topganligi, o'ziga xos xufiyona tarzda faoliyat ko'rsatishi, muqim ravishda mavjud bo'lishi va tezda bir jinoiy faoliyatdan boshqa bir jinoiy faoliyatga moslasha olishidir. E'tiborga olish lozimki, uyushgan jinoyatchilikka kirishning turli xil usullari hamda uyushgan jinoyatchilik bilan shug'ullanadigan guruhlarning har xil turlari mavjud. Jinoyatchining tashkilotga qo'shilish usulidan qat'i nazar, uyushgan jinoyatchilik ixtisoslashuvni yoki maxsus mahoratni talab qiladi.

Uyushgan jinoyatchilik - bu jinoyatchilar tomonidan noqonuniy faoliyat bilan shug'ullanadigan, asosan, foyda olish maqsadida boshqariladigan yuqori darajada markazlashtirilgan korxonalarining transmilliy, milliy yoki mahalliy guruhlari toifasidir. Jinoiy tashkilot yoki jinoiy to'dani jinoyatchilarning hamjamiyati deb atash mumkin. Yevropalik sotsiologlar mafiyani ekstra-huquqiy himoya va kvazada huquqni himoya qilishni ta'minlashga ixtisoslashgan uyushgan jinoyatchilik guruhining bir turi sifatida. Ma'lum bir tashkilotlar, shu jumladan davlat xizmatchilari, politsiya kuchlari va korporatsiyalar, o'z faoliyatini olib borish uchun ba'zan uyushgan jinoyatchilik usullaridan foydalanishlari mumkin, ammo ularning vakolatlari rasmiy ijtimoiy institutlar maqomidan kelib chiqadi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi 29-moddasining 4-bandida "Uyushgan guruh ikki yoki undan ortiq shaxsning birgalikda jinoiy faoliyat olib borish uchun oldindan bir guruhga birlashishi" deb ta'rif berilgan.

Uyushgan guruh birga bajaruvchilik ko'rinishida bo'lishi mumkin. Bunda jinoiy faoliyat bilan birgalikda shug'ullanish uchun uyushgan shaxslarning barchasi oldindan til biriktirib, guruhning jinoyatni sodir qilishida bevosita ishtirok etadi. Ayni paytda bunday guruhlar uchun shunday uyushganlik mansubki, unda guruhda qatnashadigan shaxslar muayyan vazifalarga ega, shuningdek, ular o'rtasida martaba va lavozimlar taqsimlanishi amalga oshgan bo'ladi. Ikkala ko'rinishda ham pog'onali tuzilma bo'lishi va u subordinatsiya hamda muvofiqlashtirishga asoslangan bo'ysunish kuzatiladi. Biroq, odatda, bunday guruhlarda uyushganlik darajasi, ularning keng tarqalgan bo'lishiga qaramay, jinoiy uyushma bilan qiyoslaganda uncha yuqori bo'lmaydi va shu nuqtayi nazardan ular uyushgan jinoyatchilikning quyi "yacheykasi" desak bo'ladi.

Chet el davlatlarida har xil davrlarida va har xil tarixiy sharoitlarda Uyushgan jinoyatchilik vujudaga kelgan. Ushbu davlatlar uyushgan jinoyatchikka qarshi kurshda turli

xil usullardan foydalanishgan. Har bir davlat o'z strategiyasini ishlab chiqqan Masalan: Italiya davlat politsiyasi Milanda mafiyaga qarshi o'tkazgan Maxsus reytd o'tkazdi va ushbu reytdlar davomida 50 ga yaqin odamni hibsga oldi. Bu haqda Il Giorno xabar bermoqda.

Maxsus operatsiya Kalabriyaning janubiy hududi tarixiy o'lka bo'lgan kuchli mafiya tashkiloti «Ndrangheta»ga qarshi kurash doirasida o'tkazilgan. Qo'lga olinganlarning 49 nafariga narkotik moddalar savdosi, tovlamachilik, o't qo'yish, zo'ravonlik, noqonuniy qurol olib yurish va saqlash va boshqa og'ir jinoyatlar sodir etganlik aybi qo'yilgan.

2021-yil avgust oyida Italiyaning «Ndrangheta» mafiya guruhining bosh boshlig'i Domenico Pavilianiti ikki yil qochib yurganidan so'ng politsiya tomonidan qo'lga olingan edi. Pavilianiti 1980-1990-yillarda sodir etilgan jinoyatlar uchun qidiruvda bo'lgan. U birinchi marta 1996-yilda Ispaniyada hibsga olingan va 1999-yilda Italiyaga ekstraditsiya qilingan. U yerda mafiya rahbari umrbod qamoq jazosiga hukm qilingandi. Biroq, 2019-yilda advokatlar sud materiallarida xatolik topdilar va ish qayta ko'rib chiqish natijasida Pavilianiti qamoqdan ozod qilingan edi.

Ma'lumot uchun, 2021-yilning yanvar oyida Italiyaning Kalabriya shahridagi Lamezia Terme shahrida «Ndrangheta» mafiya a'zolari ustidan so'nggi 30 yildagi eng yirik sud jarayoni bo'lib o'tgan. Sud majlisida 355 nafar mafioz, shuningdek, ular bilan til biriktirganlikda gumon qilingan amaldorlar, tadbirkorlar va advokatlar bo'lgan. Bunday keng ko'lamli sud jarayonini Italiyada 1986-1987-yillarda bo'lib o'tgan sud jarayoni bilan solishtirish mumkin. O'shanda Sitsiliya «Cosa Nostra»ning 338 nafar a'zosiga hukm o'qilgan edi.

AQSH ham bundan kurashlarni o'tkazgan 1963-yilda gangster Jo Valachi birinchi bo'lib omerta bandini buzadi. Ya'ni u AQSh Senati qo'mitasida ko'rsatma berib, birinchi bo'lib mafiya mavjudligini ochiq tan oladi va shu tariqa o'zining „qon qasamini“ buzdi.. Sitsiliyaning o'zida pentito (italyancha: pentito, „tavba qilgan“) — omertadan voz kechgan odamlar paydo bo'la boshladi. Eng mashhur „pentito“ lardan biri Italiyadagi birinchi shunday ma'lumot beruvchi Tommaso Bussetta bo'lib, u prokuror Giovanni Falkonga Cosa Nostra va Sitsiliya mafiya komissiyasining tuzilishini o'rganishda katta yordam bergan (jumladan, mafiyaning yuqori shaxslari haqida ma'lumot bergan). 1973-yilda Leonardo Vitale politsiyaga taslim bo'ldi, ammo uning ko'rsatmalari shubha bilan qabul qilindi va uning o'zi ruhiy kasal deb tan olindi. O'lim tahdidi ostida omertaga rioya qilish bo'yicha eng qat'iy talablarga qaramay, gangsterlar uni bir necha bor buzgan (xususan, ular doimiy ravishda giyohvand moddalarni sotishgan va ulardan foydalanganlar). Huquqni muhofaza qilish organlari xodimlariga hujum qilishni taqiqlash Qo'shma Shtatlardagi mafiya to'dalarining barcha a'zolari tomonidan muntazam ravishda buzilgan (Italiyaning o'zida gangsterlar ko'pincha politsiya xodimlariga hujum qilishardi). Biroq, RICO qonuni qabul qilingandan so'ng, kodeksning o'zi shunchaki ishlamay qoldi. Bu AQSh federal prokurorlariga bir guruh odamlarning jinoiy faoliyati to'g'risidagi dalillardan foydalanib, uning barcha a'zolarini ayblash imkonini berdi: Qonunga ko'ra, barcha guruhlar jinoiy javobgarlikka tortila boshlandi va mafiozlar guvohlik bera boshladilar. Jinoiy faoliyatda

aybdorlar umrbod qamoq jazosiga hukm qilindi . 2011-yil 20-yanvarga o'tar kechasi Qo'shma Shtatlarda (asosan Nyu-Yorkda) bo'lib o'tgan keng ko'lamli hibsga olishlar, tergovchilar bilan hamkorlik qilishga rozi bo'lgan hibsga olingan mafiozlarning ma'lumotlaridan keng foydalanish bilan amalga oshirildi.

1995-yil mart oyida Yaponiya hukumati „Jinoiy to'da a'zolarining noqonuniy faoliyatining oldini olish to'g'risidagi qonun“ni qabul qildi, bu esa an'anaviy reketchilikni ancha qiyinlashtirdi. 2009-yildan boshlab Milliy politsiya agentligi rahbari Takaharu Ando boshchiligida yapon politsiyasi jinoiy guruhlariga qarshi kurashni boshladi. Kodo-kay guruhi boshlig'i Kiyoshi Takayama 2010-yil oxirida hibsga olingan. 2010-yil dekabr oyida politsiya Yamaguchi-gumining uchinchi raqamli rahbari Tadashi Irini qamoqqa oldi. Ommaviy axborot vositalari ma'lumotlariga ko'ra, yakuzalarga qarshi qat'iy qonun-qoidalar chiqqandan so'ng mahalliy hokimiyatlar va qurilish kompaniyalari yakuza guruhlarining o'z jamoalari faoliyatida yoki qurilish loyihalarida ishtirok etishini taqiqlashni boshlashgan va ular bilan ishlashdan bosh tortishgan. 2010 va 2011-yillarda Osaka va Tokyoda yakuzalar bilan biznes yuritish noqonuniy deb belgilangan va yakuza ta'siriga qarshi kurashish uchun qonunlar qabul qilingan. Demak, har bir davlat uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha o'z usulini hududdagi mentalitet va uyushgan jinoiy guruhlarining davlatidagi ta'siriga qarab belgilar ekan.

Uyushgan jinoyatchilikka qarshi xalqaro hamkorlikda kurashishda huquqni muhofaza qiluvchi davlat organi quyidagilarni inobatga olishi talab etiladi:

- 1) uyushgan jinoiy guruhlarining iyerarxiya tizimiga ega ekanligi va yakkaboshchilik tizimiga ega ekanligi;
- 2) professionallikning mavjudligi;
- 3) seriyali tarzda jinoyat sodir etilishi;
- 4) davlat iqtisodiyotiga bevosita ta'sir o'tkazish va yashirin iqtisodiyotning mavjudligi;
- 5) aholi orasida davlat organlariga murojaat qilishi og'ir oqibatlariga olib kelishi va oilasidagi boshqa shaxslarga tahdid qilinishi natijasida huquqni muhofaza qiluvchi organlarga vaqtida xabar berilmasligi;
- 6) A'zolari o'rtasida vazifalarning o'zaro taqsimlanganligi;
- 7) A'zolari o'rtasida maxsus "Qonun"larning mavjud bo'lishi va bu "Qonun"larga barchasini og'ishmay amal qilishi;
- 8) Uyushgan jinoiy guruh a'zolari tomonidan ko'plab turdagi jinoyatlarning sodir etilishi;
- 9) A'zolarining o'zaro bir-biriga va "Boshliq"iga nisbatan ko'rsatuv beravermasligi;
- 10) Sodir etilgan ko'pgina jinoiy faoliyatni o'z bo'yniga faqat bir tan olib, huquqni muhofaza qiluvchi organing faoliyatini osonlashtirganday tutishi;
- 11) Har bir uyushgan guruhni "Nazorat qiluvchi hudud"larga ega bo'lishi va ushbu hududda dominant bo'lishga intilishi;
- 12) O'z tarkibini jismoniy jihatdan baquvvat bo'lgan sportchi va boshqa pulga muhtoj bo'lgan shaxslar bilan to'ldirishi;

13) O'z "Nazorat hududida"(koloniy yoki ochiq hududlarda) huquqni muhofaza qiliuvchi organ xodimlarini obro'sizlantirishga harakat qilishi va ularni pora evaziga og'dirib olishga harakat qilishi va hokazo boshqa harakatlarni amalga oshirishida ifodalanadi;

Kuch ishlatar davlatning majburlov kuchiga ega bo'lgan organalari uyushgan guruh va jinoiy tuzilmalarga qarshi kurashda aynan yuqorida sanab o'tilgan holatlarni inobatga olishi zarur.

Shuningdek Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashishini amalga oshiruvchi Ichki Ishlar Organlarining tezkor bo'linmalari va jamoat xavfsizligini ta'minlash bo'linmalari uyushgan jinoiy guruh haqida dastlabki ma'lumotlarni yig'ishi, ular haqida ko'proq ma'lumotlar to'plashi va ularga "Tezkor qidiruv profilaktikasi" usullarini qo'llashi kerak,

Tezkor bo'linmalari Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashishida va oldini olishda o'zga xos jihatlari yuzasidan taklif;

1 "Maxsus Reydlarni" 2 yilda bir marta doimiy tarzda o'tkazib turishi.

2. Uyushgan guruhga qarshi ko'rsatma bergan fuqarolarni huquqiy himoya qilish va ularga qarshi guvohlik berishi uchun sud majlisini yopiq tarzda (uyushgan guruh a'zolari ishtirokisiz) o'tkazish tizimini joriy etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Худойбердиев, А.А., & Машарипов, А. Э. (2022). Оммавий тадбирларни ўтказилишида ички ишлар органлари томонидан жамоат тартибини сақлашни маъмурий ҳуқуқий жихатдан такомиллаштириш. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 2(10 Special Issue), 134-140.

2. Якубов, Х.Ш. (2023). Психологические особенности оперативно-розыскного мероприятия «опрос». образование наука и инновационные идеи в мире, 25(2), 45-48.

3. Masharipov, T. (2022). Organizing a quick search to prevent crimes related to corruption. Science and Innovation, 1(7), 295-302.